

MENIACE SA TRENDY VÝSKUMU MINULOSTI POPULÁCIE NA SLOVENSKU

Ján Golian

*Katedra histórie, Filozofická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku
goliannes@gmail.com*

The changing trends of the research history of population in Slovakia

Abstract—Works dealing with the issue of population research in Slovakia, a field which significantly developed during the second half of the 20th century, have often built on the earlier works of the interwar period. The common denominator of these works was most frequently the current issue of ethnicity and the need felt by Slovaks to demarcate their borders (especially the Southern border) in a young Czechoslovakia (A. L. Petrov, J. Husek). Academic grappling with present demographic questions regarding interwar Slovakia (A. J. Chura, J. Svetoň) resumed after the Second World War, with new questions regarding the demographic developments in Upper Hungary from the 18th century onwards. The School of modern historical demography which has its roots in French academia did not, unfortunately, establish itself in Slovak academia. The few works published (J. Alberty, M. Kohútová, J. Kandert) failed to elicit the necessary inspiration and no increase was noted in graduate dissertations produced on these topics at Slovak universities. Today, in the era of free historical inquiry, P. Tišliar's and B. Šprocha's accounts of population history research reach new audiences. Similarly, our thesis "Social and Confessional Determinants of Demographic Development in the Podpol'ania in a "long" 19th Century" aims to contribute to these modern works and open a discussion on historical demography in the specific micro region of Detva.

Keywords—*historical demography, bibliography, ethnicity, confessionality, records of Church Register, census, Region of Podpolanie*

ÚVOD¹

POD sumárnym termínom minulosť populácie rozumieme odvetvia historickej vedy, ktoré sa venujú dejinám obyvateľstva, teda primárne historickú demografiu, spojenú s historickou rodinou. Tieto vedné disciplíny či historické subdisciplíny úzko súvisia s dejinami každodennosti, historickou antropológiou, dejinami mentalít a historickou sociológiou.

PREHLAD SKÚMANIA DEJÍN POPULÁCIE NA SLOVENSKU

V súčasnosti na Slovensku, žiaľ, nemáme kompletnú bibliografiu sumarizujúcu práce z historickej demografie či príbuzných disciplín. Na začiatku 90. rokov minulého storočia sa o výberovú bibliografiu pokúsila Mária Kohútová. V príspevku publikovanom v *Historickej demografii* sumarizovala stav bádania do roku 1988 (Kohútová 1991). Autorka sumarizovala problematiku historickej demografie aj z poslednej dekády minulého storočia pre potreby slovenského *Historického časopisu* (Kohútová 1997). Záverečné desaťročie 20. storočia bolo hodnotené aj Martou Dobrotkovou (Dobrotková 2003). Komplexnejší prehľad demografického bádania v historickej vede ponúkol najnovšie Pavol Tišliar (Tišliar 2011a). Na základe jeho sumarizovania bola koncipovaná aj slovenská časť medzinárodného európskeho projektu o minulosti historickej demografie *History of Historical Demography*, ktorého výsledky majú byť knižne publikované začiatkom roka 2013.

¹ Publikace článku byla podpořena grantem AntropoWebzin 2011–2012 přiděleným v rámci Studentské grantové soutěže ZČU pod číslem SGS-2011-031 a grantem Studentské vědecké konference ZČU pod číslem SVK2-2012-001.

OTÁZKY ETNICITY SLOVENSKA V 20. ROKOCH 20. STOROČIA

Problematika výskumu populácie, teda historickej demografie, histórie rodiny a príbuzných vied nemá, žiaľ, na Slovensku hlboké korene. Odvetvia týchto historických vied sa výraznejšie rozvíjali až v druhej polovici 20. storočia, pričom stávali na skorších prácach medzivojnového obdobia. Krátko po vzniku spoločnej Československej republiky sa v prácach objavovali otázky etnicity slovenskej časti mladej republiky. Autor ruského pôvodu Alexej Leonidovič Petrov sa venoval typom prameňov podstatných pre výskum etnickej štruktúry obyvateľstva. V prácach sa sústredil najmä na vymedzenie slovensko-maďarskej etnickej hranice a slovensko-rusínskeho hraničného regiónu (Petrov 1923; Petrov 1924; Petrov 1927; Petrov 1928). Podobnou problematikou sa zaoberal aj národopisec, etnológ a lingvista českého pôvodu Lubor Niederle, ktorý vypracoval národopisnú mapu Slovákov podľa výsledkov sčítania obyvateľstva z roku 1900 (Niederle 1903). Podobnými otázkami ako spomínaný A. L. Petrov sa venoval aj Jan Húsek, ktorý venoval svoj záujem etnickej hranici Slovákov a Rusínov na východnom Slovensku (Húsek 1925).

HLADANIE TVÁRE HISTORICKEJ DEMOGRAFIE V POLOVICI 20. STOROČIA

Po tomto historicko-demografickom „predvoji“ prišla v 30. a 40. rokoch 20. storočia akoby ďalšia generácia bádateľov. Tá sa spočiatku venovala aktuálnym demografickým otázkam, ktoré v pohnutej dobe zaujímalí verejnosť. Práce Alojza J. Churu o populačnom vývoji Slovenska v medzivojnovom období boli zamerané najmä na stav detí a mládeže, ich ochrany a ochrany matiek a rodiny. I v súčasnosti patria k významným a citovaným zdrojom údajov o populačnom vývoji Slovenska na konci 30. rokov 20. storočia (Chura 1936; Chura 1938; Chura – Klizlink 1939). Vyštudovaný ekonóm Ján Svetoň priniesol do výskumu populácie nový rozmer. Z bádateľa analyzujúceho dôsledky vystaňovalectva (Svetoň 1943) sa po druhej svetovej vojne preorientoval na bádateľa skúmajúceho retrospektívny vývoj obyvateľstva od 18. do 1. polovice 20. storočia (Svetoň 1958; Svetoň 1969). Významnú etapu tohto obdobia tvorili aj výskumné snahy vedecky dokázať nepravdivosť Viedenskej arbitráže. Politické zmeny a územná zmena Slovenska privedla

autorov k zvýšenému záujmu o slovenský etnický priestor a pohyb hraníc (Varsík 1940; Bokes 1940) V 50. a 60. rokoch minulého storočia sa o populačné otázky minulosti začali zaujímať slovenskí historici a archivári. Práve paralelne so vznikom modernej školy historickej demografie vo Francúzsku sa na Slovensku otvorili zásadné otázky o minulosti populácie, hoci skúmané rozdielnymi metódami. Išlo najmä o prácu Pavla Horvátha o slovenskom poddanom obyvateľstve a Antona Špiesza o Nitrianskej stolici v 18. storočí (Horváth 1956; Horváth 1963; Špiesz 1958; Špiesz-Watzka 1966).

SKÚMANIE OSÍDLENIA

V nasledujúcom období slovenská historická veda otvárala otázky z dejín populácie najmä o osídlení územia. Práce o východnom Slovensku pochádzali najmä od Alžbety Gácsovej a Branislava Varsika (Gácsová 1970; Gácsová 1974; Varsík 1964; Varsík 1973; Varsík 1977; Varsík 1984). Juraj Žudel sa ťažiskovo venoval najmä slobodným kráľovským mestám, ku ktorým bol dochovaný bohatý pramenný materiál (Žudel 1965; Žudel 1987a; Žudel 1987b). Spomínaná škola modernej historickej demografie sa na Slovensku spočiatku neetablovala. Jedným z mála autorov venujúcich sa hlbšej analýze obyvateľstva bol Július Alberty, ktorý analyzoval populáciu stredného Slovenska (Alberty 1981; Alberty 2008). Do skupiny bádateľov venujúcich sa aktuálnym otázkam dejín populácie zaraďujeme aj Máriu Kohútovú, ktorá sa prioritne venovala populácii západného Slovenska v novoveku (Kohútová 1982; Kohútová 1990). V poslednom období publikovala aj dve práce, ktoré majú slúžiť ako vysokoškolské skriptá (Kohútová 2010a; Kohútová 2010b).

OBRAZ SOCIÁLNEJ ŠTRUKTÚRY OBYVATELSTVA A JEHO REGIONÁLNY POHYB

Dejiny populácie skúmané prostredníctvom historickej demografie, žiaľ, v slovenskej historickej obci neboli v minulosti etablované, ako to bolo napr. v Českej republike. Na Slovensku nevznikla žiadna škola či stredisko skúmania dejín slovenského obyvateľstva a stále išlo len o niekoľko málo bádateľov. Analyzované boli často menšie regióny na základe analýzy cirkevných matrik či súpisov obyvateľstva. Vo všeobecnosti chýbali práce z oblasti „klasickej“ historickej demografie na základe analýzy cirkevných matrik agregatívnou metódou či metódou rekonštruk-

cie rodiny. Väčšinou boli publikované ako ojedinelé štúdie (Šalamon 1991a; Šalamon 1991b; Plačko 2009; Bernát 2006; Bernát 2007; Bernát 2009a; Gayer 1999; Tajták 1980; Vereš 1983). V roku 2009 uzrela svetlo sveta jedna z mála monografií pripravená agregatívnou metódou o farnosti Dubnica nad Váhom *“Obyvateľstvo dubnickej farnosti v 17.–19. storočí vo svetle matrík”* z pera Libora Bernáta (Bernát 2009b). V skoršom období boli demografické otázky riešené na pozadí sociálnych dejín, úzko prepojené so sociálnou a ekonomickou štruktúrou obyvateľstva (Marečková 1991; Marečková 1993; Marečková 1994; Lengyelová 1995; Džambazovič 2007; Holec 1991). Svoje miesto si v prácach nachádzala tematika zmiešanej etnicity slovenského obyvateľstva (Botík 2007; Janas 2008; Hetényi 2008; Tišliar 2008; Žudel 1991; Žudel 1992; Žudel 1993; Očovský 1993; Kalavský 1993a; Kalavský 1993b; Mésároš 1995).

Viac o minulosti našej populácie by mohli napovedať ďalšie práce o migračných procesoch na našom území. Sčasti spracovaná tematika vystahovalectva sa rozvinula až po uvoľnení politických a spoločenských pomerov (Šmigel 2008a; Sáposová-Šutaj (eds.) 2010; Sirácky 1966; Sirácky 1980; Sirácky 2008). Stále však existuje priestor pre bádanie slovenského vystahovalectva, a to najmä na americký kontinent či do Austrálie.

VÝSKUM HISTÓRIE RODINY

Pri vytváraní výskumných otázok si len veľmi ťažko nachádzala svoje miesto otázka histórie rodiny. Tematika, ktorá je v západnej Európe značne rozpracovaná, našla v slovenskom prostredí len slabú odozvu. Paradoxne sa slovenskej rodine venoval najmä autor českého pôvodu Josef Kandert (Apáthyová-Rusnáková 1972; Kandert 1976; Kandert 1983; Kandert 2004). K problematike slovenskej rodiny výrazne prispievali aj výskumy slovenských etnológov (Botíková-Herzánová-Bobáková (eds.) 2007; Botík 1967, Duchoňová 2011). K zaujímavým výstupom patrilo aj vydanie internetového časopisu *Forum historiae* z roku 2009. Tematizáciou *“Rodina vo vojne”* predstavila príbeh Terézie Vansovej v etape oboch svetových vojen, vplyv Veľkej vojny na slovenskú rodinu, otázky riešiace problematiku muža a ženy vo vojne, židovské rodiny a problematiku rodín z územia Poľska (Šuchová 2009; Dudeková 2009; Wiśniewski

2009; Benko 2009; Závacká 2009; Karcol 2009; Šišjaková 2009; Kubis 2009; Šwider 2009; Šmigel 2009). Medzi ostatné výstupy z oblasti histórie rodiny patrí aktuálne najnovšie vydanie *Forum historiae* z roku 2012. Celé číslo je tematicky koncipované na predmet histórie rodiny a príbuzným otázkam. Zastúpenie si v ňom našla agregatívna metóda sobášnosti, obraz rodinného života na pozadí pohrebných kázní, rodinný život v šľachtických a meštiackych kruhoch, rodina z hľadiska umeleckej a jazykovednej tematizácie (Bernát 2012; Brtáňová 2012; Csukovits 2012; Duchoň 2012; Ďuriška 2012; Fundárková 2012; Jablonický 2012; Kližanová 2012; Žigo 2012; Zsoldos 2012). Tieto práce vyvolávajú nádej pre ďalšie smerovanie výskumu minulosti populácie na území Slovenska a rovnako ukázali aj možnosť spojenia výskumných síl s okolitými krajinami.

SLOVENSKÁ POPULÁCIA OPTIKOU MLADEJ GENERÁCIE HISTORIKOV

Nový rozmer vo výskume prinášajú práce ďalších mladých historikov nezaťaženej generácie, ktoré skôr sekundárne využívajú niektoré metódy historickej demografie. Práce, ktoré operujú na hranici historickej demografie, dejín osídlenia, výskumu etnicity a konfesionality, prinášajú okrem nových poznatkov aj nové metódy do výskumu minulosti obyvateľstva (Marek 2006; Rábik 2006; Šoltés 2009; Tišliar 2009; Maliniak 2009). Práce sa sčasti venujú problematike nových, resp. cudzích etníc vo vybraných slovenských regiónoch od obdobia stredoveku do 20. storočia. Autori rozpracovali územie stredného Slovenska, Zvolenskej kotliny, Gemera, Malohontu, Šariša, Spiša a Zemplína. Spracovaním rozsiahleho pramenného materiálu táto skupina autorov na pozadí rôznorodosti predstavovaných území vnáša nové svetlo v nazeraní na slovenské obyvateľstvo a podmienky jeho života.

AKTUÁLNY VÝSKUM OBYVATELSTVA SLOVENSKA V MEDZIVOJNOVOM ČESKOSLOVENSKU

Súčasný trendy demografického výskumu obyvateľstva v minulosti udáva najmä autorský tandem Pavol Tišliar a Branislav Šprocha. Vo svojich prácach venujúcich sa populácii Slovenska v rokoch 1919 – 1937 otvorili základné otázky sobášnosti, úmrtnosti a plodnosti (Šprocha-Tišliar 2008a; Šprocha-Tišliar 2008b; Šprocha-Tišliar 2008c). Výskumne sa venovali aj rôznym

štruktúram obyvateľstva na Slovensku a v dvojzväzkovom diele aj oblasti Podkarpatskej Rusi (Šprocha-Tišliar 2009a; Šprocha-Tišliar 2009b; Šprocha-Tišliar 2009c). Pavol Tišliar sa vo svojich ďalších výskumných otázkach venoval mimoriadnym sčítaniam obyvateľstva z rokov 1919 a 1938 a pravidelnému cenzu z roku 1940 (Tišliar 2007a; Tišliar 2010). Z naposledy citovaného cenzu bol spracovaný aj *Národnostný kataster Slovenska z roku 1940* (Tišliar 2011b). V súčasnosti autorská dvojica pripravila obraz stavu obyvateľstva v medzivojnovom období na základe sčítaní obyvateľstva (Šprocha-Tišliar 2012).

VÝSKUM PRIRODZENÉHO POHYBU OBYVATELSTVA NA PODPOLANÍ

V prezentovanom spektre bádania sa pohybuje (a neskôr snád' chce i prispieť) naša dizertačná práca s názvom *„Konfesionálne a sociálne determinanty demografického vývoja na Podpolaní v „dlhom“ 19. storočí“*. Vo výskume sa venujeme populácii obce Detva a k nej patriacim roztrateným lazom, ktorú v rokoch 1781 – 1920 sústreďovala do svojej jurisdikcie detvianska rímskokatolícka farnosť. Samotný mikroregión predstavuje svoju výnimočnosť spôsobom osídlenia prostredníctvom roztratených samôt, tzv. lazov, ktoré vznikali kolonizáciou odľahlých oblastí na južných svahoch sopečného masívu Poľany. Obyvateľstvo, živiace sa najmä poľnohospodárstvom, sa v priebehu 19. storočia výrazne populačne rozšírilo. Bez výrazných zmien počet duší vo farnosti vzrástol z pôvodných 5 000 až trojnásobne. Mestečko Detva takto na konci 19. storočia (pred osamostatnením sa obce Hriňová) predstavovalo populačne druhé najväčšie sídlo Zvolenskej stolice.

Rozsiahla vzorka obyvateľstva farnosti obmedzila v trojročnom doktorandskom štúdiu výskum len na agregatívnu metódu, v ktorej sa venujeme základným demografickým činiteľom dynamizujúcej populácie. Skúmané obdobie, roky 1781 – 1920, bolo stanovené do času, keď na Podpolaní, a teda vo vidieckej spoločnosti Slovenska, hľadáme prvky demografického prechodu. To znamená, keď prebehli zmeny populačného správania, charakterizované najmä odkladaním sobášnosti, obmedzovaním plodnosti, a tak znižovaním počtu narodených detí v rodine. Vychádzame pritom zo starších výskumov, podľa ktorých bola slovenská spoločnosť v tomto ohľade o čosi oneskorená, na rozdiel

od českých krajín, kde k demografickému prechodu došlo v druhej polovici 19. storočia. Na Slovensku sa tieto prvky začali objavovať na konci 19. storočia a zavŕšila ich až celospoločenská zmena v podobe prvej svetovej vojny.

Základné demografické otázky populácie „dlhého“ 19. storočia, ako sezónnosť sobášov, sobášny vek, podiel prvých a palingamných sobášov, sezónnosť narodení, viaceraké narodenia, nemanželské narodenia či sezónnosť úmrtí, veková štruktúra zosnulých a prejav demografických kríz sledujeme na pozadí sociálnych, hospodárskych a politických zmien spoločnosti. Pre región sú dochované jedinečné etnografické pramene, ktoré akoby boli sumarizované v jednej z prvých monografií o slovenských mestách *„Detva. Monografia“* z roku 1905 od bývalého detvianskeho kaplána Karola Antona Medveckého (Medvecký 1905). Využívajúc potenciál laznického mikroregiónu sa snažíme odкрыť mentálne rozdiely medzi Detvancami a lazníkmi, ktorí žili mimo mestečka. Toto regionálne špecifikum ponúka odpovede napríklad na rozdiely v dostupnosti zdravotníckej či pastoračnej starostlivosti.

Vo výskume podpolianskej populácie sa objavil zaujímavý fenomén, ktorý v podobných výskumoch prakticky nemá obdobu. Od druhej polovice 90. rokov 18. storočia sa začali výrazne zvyšovať podiely uzavretých manželstiev v mesiaci november. V prvej dekáde 19. storočia dokonca počet novembrových sobášov presiahol 3/4-ový podiel všetkých zväzkov. Do konca 50. rokov pomer manželstiev uzavretých v mesiaci november prevyšoval 60-percentnú hranicu. V nasledujúcich dvoch desaťročiach predstavoval polovičný podiel všetkých sobášov. V závere 19. storočia však hodnoty sobášov z predposledného mesiaca v roku klesali až na tretinový podiel, ale stále to bol najobľúbenejší čas vystrojenia svadby.

Je na mieste otázka, či takéto hromadné sobáše mohli reálne prebiehať v jeden deň, alebo ich zapisovateľ do matriky iba takto zaznamenal a v skutočnosti sa konali vo väčšom časovom odstupe. V matrike sa takto stretávame s prípadmi, že v jeden deň bolo v kostole sv. Františka v Detve uzatvorených niekedy až vyše 60 sobášov (9. november 1812 napríklad 63 sobášov). Najčastejšie išlo o sobáše prvé, teda zväzky medzi ešte nesobášenými snúbencami. V niektorých prípadoch sa stretávame s tým, že

zápisy v matrike sú zaznamenávané jednotným rukopisom, hoci vykonávatelia sviatosti boli rôzni (farár a kapláni farnosti). Mohlo ísť na jednej strane o dopisovanie matriky po dlhšom čase, alebo o praktickú záležitosť fungovania farnosti, kde každý mal svoju úlohu, a teda jeden duchovný zapisoval všetky sobáše.

Na tento výskyt početných sobášov a vysokého podielu novembrových manželstiev nemožno formulovať jednoznačnú odpoveď. Kumulovaný počet sobášov v jeden deň s takými vysokými hodnotami nie je pravdepodobný a reálne len ťažko predstaviteľný. Vysoké zastúpenie novembrových sobášov nemôžeme jednoznačne vysvetliť chybou kňaza, ktorý by na konci roka dopisoval sobáše uzatvorené počas celého roka. Táto prax by mohla trvať niekoľko rokov pôsobením jedného kňaza a minimálne s príchodom nového by sa aspoň na čas prerušila. Enormný počet novembrových sobášov však nepretržite dominoval takmer až deväť dekad. Za novembrovými sobášmi môžeme vidieť trend, ktorý si osvojilo samotné obyvateľstvo až tak, že v období krátko pred adventom najčastejšie vystrojovali svadobné hostiny. Odpoveď na tento fenomén nám môžu čiastočne priniesť výskumy v ďalších regiónoch, ktorými by sme mohli potvrdiť či vyvrátiť enormné rozšírenie novembrových sobášov.

VÝSKUM POPULÁCIE SLOVENSKA V KONTEXTE STREDOEURÓPSKEJ HISTORICKEJ DEMOGRAFIE

Vlastný výskum populácie na Slovensku sa môže dlhodobo inšpirovať stavom vedeckého bádania susedných historických obcí. Ako sme už naznačili, viaceré otázky demografického vývoja v minulosti sa riešili vďaka spolupráci najmä s českými kolegami. Vďaka tomu, že na západnom brehu rieky Moravy sa v 60. rokoch 20. storočia vyprofilovala silná škola historickej demografie, sa môžeme inšpirovať najmä v metodike skúmania minulosti populácie.

Geograficky najbližšie slovenskému prostrediu je Centrum pre sociálne a hospodárske dejiny pri Ostravskej univerzite v Ostrave. Slovenskej historickej demografii toto prostredie môže pomôcť dostupnosťou kompletnej knižnice k výskumu populácie v českých krajinách a množstvom titulov zo zahraničnej tvorby historickej demografie a kultúrnej histórie. České prostredie je pre to slovenské veľmi prínosné aj z hľadiska dostupnosti prekladov

najmä západných autorov, ktoré vychádzajú v češtine. Okrem toho Centrum udržuje živý vedecký kontakt s pracoviskami v Nemecku (Max Planck Institute v Rostocku) a s rozvíjajúcou sa školou historickej demografie Univerzity v Kluži v Rumunsku.

Pri nazeraní na metodiku a na dosiahnuté výsledky z týchto pracovísk musíme postupovať v značnej miere opatrne, pretože územie Predlitavska predstavovalo v „dlhom“ storočí iné kultúrne a sociálne prostredie ako región dnešného Slovenska. Na Slovensku máme horší stav dochovaných matričných kníh, ako aj horší prístup ku cenzovým hárkom z prelomu 19. a 20. storočia. Juhovýchodný typ európskej rodiny, ktorý prevažoval na slovenskom území, však môže pre české prostredie predstavovať rozšírené obzory v otázke typologizácie rodiny.

Silná škola historickej demografie sa v závere minulého storočia vyprofilovala na Vroclavskej univerzite vo Vroclave okolo prof. Zbigniewa Kwaśneho. Poľský výskum populácie je dopĺňaný bádania z genealógie, výskumom rodiny, každodennosti, kultúrnej histórie a príbuzných otázok. Tieto trendy sú možné na jednej strane dochovaním prameňov najmä z prostredia šľachtických rodov z obdobia Rzeczypospolitej a na strane druhej inšpiráciou a snahou o vedecký dialóg so západnými inštitúciami venujúcimi sa výskumu minulosti populácie. V poľskom prostredí môžeme nájsť oporné body pri komparácii výsledkov v právnom systéme rakúskej časti bývalého Poľska po treťom delení do Rakúsko-maďarského vyrovnania. Na druhej strane musíme pozerať, podobne ako pri českých výskumoch, so zreteľom na rozdiely vo forme rodiny, ktorá spočívala na zvykovom práve.

ZÁVER

Nezachytením trendov vo výskume populácie v poslednej tretine 20. storočia zostal v slovenskej historickej vede veľký priestor pre výskumné otázky, ktoré sú v blízkom zahraničí už spravidla zodpovedané. Nová generácia historikov najmä v poslednom desaťročí otvára okrem širokých historicko-demografických polemík aj témy etnicity a konfesionality, pre ktoré máme najmä na východnom Slovensku veľký potenciál. K výskumu slovenskej populácie sa snaží prispieť aj naša dizertačná práca, ktorá sa venuje mikroregiónu Podpoľania na strednom

Slovensku so špecifikom roztratených usadlostí. Pre ďalší posun vo výskume slovenskej populácie je neodmysliteľný živý kontakt najmä s vedou v okolitých krajinách.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- ALBERTY, J. 1981. *Formovanie robotníckej triedy v obvode Brezna*. Martin: Osveta.
- ALBERTY, J. 2008. *Gemer-Malohont a Rimavská Sobota 1848–1918*. Banská Bystrica: UMB.
- APÁTHYOVÁ-RUSNÁKOVÁ, Z. 1972. Príspevok ku klasifikácii vidieckej rodiny na Slovensku. *Slovenský národopis*. 20: 449–460.
- BENKO, J. 2009. Vojnová socializácia mužov v armáde, v zajatí a v légiách (1914–1921). *Forum Historiae*. 3(1): 1–20.
- BERNÁT, L. 2006. Sobášnosť v Dubnici nad Váhom v rokoch 1668 až 1900. *Slovenská štatistika a demografia*. 16 (3): 35–55.
- BERNÁT, L. 2007. Natalita v matrikách Dubnice nad Váhom v rokoch 1667–1900. *Slovenská štatistika a demografia*. 17(1-2): 106–132.
- BERNÁT, L. 2009a. Sobášnosť vo farnostiach mestečiek ilavského dekanátu v 1. polovici 19. storočia. *Slovenská štatistika a demografia*. 19(3): 70–109.
- BERNÁT, L. 2009b. *Obyvateľstvo dubnickej farnosti v 17.–19. storočí vo svetle matrik*, Kežmarok: ViViT s.r.o..
- BERNÁT, L. 2012. Sobášnosť vo farnostiach ilavského dekanátu v rokoch 1801 – 1850. *Forum Historiae*. 6(1): 71–84.
- BOKES, F. 1940. *Vývin osídlenia Bratislavy*. Bratislava.
- BRTÁŇOVÁ, E. 2012. Tematizácia rodinného života v pohrebných kázňach. *Forum Historiae*. 6(1): 62–70.
- BOTÍK, J. 1967. K problematike rodinného života v oblasti Krupinskej vrchoviny. *Slovenský národopis*. 15: 386–416.
- BOTÍK, J. 2007. *Etnická história Slovenska: K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov*. Bratislava: LÚČ.
- BOTÍKOVÁ, M. a HERZÁNOVÁ, L. a BOBÁKOVÁ, M. (eds). 2007. *Nerolnícka rodina na Slovensku*, Bratislava: UK.
- CSUKOVITS, E. 2012. Rodinné pomery v Uhorsku na konci stredoveku. *Forum Historiae*. 6(1): 21–34.
- DOBROTKOVÁ, M. 2003. „Historická demografia – súčasný stav a perspektívy,” in *Genealógia, heraldika a príbuzné disciplíny: stav a perspektívy*. Ed M. ŠIŠMIŠ. Martin: SGHS. s. 61–64.
- DUDEKOVÁ, G. 2009. Stratégie prežitia v mimoriadnej situácii. Vplyv veľkej vojny na rodinu na území Slovenska. *Forum Historiae*. 3(1): 1–19.
- DUCHOŇ, M. 2012. Rodinné väzby v prostredí mestských elit na príklade Modry, Pezinka a Svätého Jura v rokoch 1600–1720. *Forum Historiae*. 6(1): 35–47.
- DUCHOŇOVÁ, D. 2011. „S radosťou vás očakávame v tento sviatočný deň ...” Svadba ako dôležitá súčasť rodinných festivít Esterházyovcov v prvej polovici 17. storočia. *Historický časopis*. 59(4): 665–686.
- DŽAMBAZOVIČ, R. 2007. *Chudoba na Slovensku: Diskurz, rozsah a profil chudoby*. Bratislava: UK.
- ĎURIŠKA, Z. 2012. Rod Pálkocov v premenách doby. *Forum Historiae*. 6(1): 85–95.
- GAYER, B. 1999. *Demografický vývoj mesta Kremnica od 14.–20. storočia*. Münster: Ilpo Tapani Piirainen.
- GÁCSOVÁ, A. 1970. Spoločenská štruktúra mesta Prešova v 15. a v prvej polovici 16. storočia. *Historický časopis*. 18(3): 357–383.
- GÁCSOVÁ, A. 1974. “Niektoré aspekty počtu a majetnosti obyvateľov východoslovenských miest v stredoveku,” in *Spišské mestá v stredoveku*. Košice. s. 45–54.
- FUNDÁRKOVÁ, A. 2012. „Kto myslí len na svoj ošoh, tomu nepatrí meno Pálffy ...” Narušenie harmónie a dobrého spolužitia v rode Pálffyovcov v 18. storočí. *Forum Historiae*. 6(1): 48–61.
- GÓRNY, M. 1990. Rejestracja metrykalna parafii Szaradowo z XVIII wieku. *Przeszłość demograficzna Polski*. 18: 117–135.
- HETÉNYI, M. 2008. *Slovensko-maďarské pomedzie v rokoch 1938–1945*. Nitra: FiF UKF.
- HOLEC, R. 1991. *Poľnohospodárstvo na Slovensku v poslednej tretine 19. storočia*. Bratislava: VEDA.
- HORVÁTH, P. 1956. Obyvateľstvo Slovenska a jeho menlivosť v posledných sto rokoch. *Naša veda*. 3: 445–451.
- HORVÁTH, P. 1963. *Poddaný ľud na Slovensku v 1. polovici 18. storočia* Bratislava: SAV.
- HÚSEK, J. 1925. *Národopisní hranice mezi Slováky a karpatorusy*. Bratislava: Prúdy.
- CHURA, J. A. 1936. *Slovensko bez dorastu? I. diel*. Bratislava: Roľnícka osveta.
- CHURA, J. A. 1938. *Slovensko bez dorastu? II. diel, časť 1*. Bratislava: Roľnícka osveta.
- CHURA, J. A. a KIZLINK, K. 1939. *Slovensko bez dorastu? II. diel, časť 2*. Bratislava: Roľnícka osveta.
- JABLONICKÝ, V. 2012. Rodinná kronika Jána Jablonického a obraz života na západnom

- Slovensku v 19. a 20. storočí. *Forum Historiae*. 6(1): 96–110.
- JANAS, K. 2008. *Zabudnuté tábory*. Trenčín: Trenčianska univerzita A. Dubčeka v Trenčíne.
- KALAVSKÝ, M. 1993a. *Národnostné pomery na Spiši v 18. storočí a v 1. polovici 19. storočia*. Bratislava: Veda.
- KALAVSKÝ, M. 1993b. "Vývoj etnického a náboženského zloženia obyvateľstva Zemplína od 18. storočia do súčasnosti," in *Južný Zemplín. Štúdie o etnokultúrnom vývoji národnostne zmiešanej oblasti*. Bratislava: Národopisný ústav SAV, s. 12–57.
- KANDERT, J. 1976. Skutečný a ideálny obraz rodiny v jednej horehronskej vesnici. *Slovenský národopis*. 24: 464–471.
- KANDERT, J. 1983. Štruktúra rodiny a tradície. *Slovenský národopis*. 31: 517–523.
- KANDERT, J. 2004. *Každodenný život vesničianú stredného Slovenska šesdesiatych až osmdesiatych letoch 20. storočia*. Praha: Karolinum.
- KARCOL, M. 2009. Rodina v záverečnej etape "konečného riešenia židovskej otázky" na Slovensku. *Forum Historiae*. 3(1): 1–13.
- KLIŽANOVÁ, H. 2012. Podoby rodinného portrétu v slovenských zbierkach. *Forum Historiae*. 6(1): 111–131.
- KOHÚTOVÁ, M. 1982. K vývoju obyvateľstva na Záhorí v prvej polovici 18. storočia. *Historické štúdie*. 26: 111–129.
- KOHÚTOVÁ, M. 1990. *Demografický a sídlitný obraz západného Slovenska*. Bratislava: VEDA.
- KOHÚTOVÁ, M. 1991. Bibliografia slovenskej historickej demografie do roku 1988. *Historická demografie*. 15: 193–205.
- KOHÚTOVÁ, M. 1997. Súčasný stav demografického bádania na Slovensku. *Historický časopis*. 45(1): 61–65.
- KOHÚTOVÁ, M. 2010a. Hospodárske dejiny Slovenska v novoveku: vysokoškolské učebné texty. Trnava: Filozofická fakulta TU.
- KOHÚTOVÁ, M. 2010b. Vývoj obyvateľstva na Slovensku v 16. a 17. storočí : vysokoškolské učebné texty. Trnava: Filozofická fakulta TU.
- KUBIS, B. 2009. Vojnové osudy poľských rodín vysídlených z rodnej zeme v rokoch 1944–1946. *Forum Historiae*. 3(1): 1–15.
- LENGYELOVÁ, T. 1995. Sociálne zloženie obyvateľov mestečiek v 16. a 17. storočí na Slovensku. *Historický časopis*. 43(3): 417–436.
- MALINIÁK, P. 2009. *Človek a krajina Zvolenskej kotliny v stredoveku*. Banská Bystrica: UMB.
- MAREČKOVÁ, M. 1991. Majetková štruktúra a sociálny rozvrstvení obyvateľ východoslovenských svobodných kráľovských miest v 17. storočí. *Historický časopis*. 39(2): 280–293.
- MAREČKOVÁ, M. 1993. "Soziale Differenzierung der Frauen in den ostslowakischen Städten im 17. Jahrhundert (am Beispiel Bartsfelds/Bardejov)," in *Urbs-Provincia-Orbis*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, s. 51–56.
- MAREČKOVÁ, M. 1994. Majetková štruktúra a sociálny rozvrstvení obyvateľ východoslovenských svobodných kráľovských miest v ranom novoveku. *Historický časopis*. 42(3): 425–445.
- MAREK, M. 2006. *Cudzie etniká na stredovekom Slovensku*. Martin: Matica Slovenská.
- MEDVECKÝ, K. A. 1905. *Detva. Monografia*. Ružomberok: Tlačiarne Karla Salvu. (reprint 1995).
- MÉSÁROŠ, J. 1995. Pramene a literatúra k vývoju národnostného zloženia obyvateľstva Uhorska v 18. a 19. storočí. *Historický časopis*. 43(4): 628–650.
- NIEDERLE, L. 1903. *Národopisná mapa uherských Slovákov na základe sčítaní ľudu z roku 1900*. Praha: Národopisní společnost československá.
- OČOVSKÝ, Š. 1993. Vývoj religióznej štruktúry obyvateľstva na Slovensku. *Geografický časopis*. 45(2-3): 163–181.
- PETROV, A. 1923. K otázke slovensko-ruské etnografické hranice. *Česká revue*. 16(5-6): 115–119; 234–243.
- PETROV, A. 1924. *Národopisná mapa Uher podle úředního lexikonu osad z roku 1773*. Praha: Česká akademie věd a umění.
- PETROV, A. L. 1927. *Sborník Fr. Pestyho Helység névtára – seznam osad v Uhrách z r. 1864–65 jako pramen historicko-demografických údajů*. Praha: Česká akademie věd a umění.
- PETROV, A. L. 1928. *Příspěvky k historické demografii Slovenska v XVIII – XIX. století*. Praha: Česká akademie věd a umění.
- PLAČKO, Š. 2009. Základný demografický prieskum matričných záznamov populácie Matejovce pri Poprade v rokoch 1852–1872. *Slovenská archivistika*. 44(1): 133–155.
- RÁBIK, V. 2006. *Nemecké osídlenie na území východného Slovenska v stredoveku: Šarišská župa a slovenské časti žúp Abovskej, Zemplínskej a Užskej*. Bratislava: Karpatonemecký spolok na Slovensku.
- SÁPOSOVÁ, Z. a ŠUTAJ, Š. (ed). 2010. *Povojnové migrácie a výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom*. Prešov: Universum.
- SIRÁCKÝ, J. 1966. *Stahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- SIRÁCKÝ, J. 1980. *Dvestoročné migrácie Slovákov*. Nový Sad: Spolok Vojvodinských

Slovakistov.

SIRÁCKÝ, J. 2002. *Dlhé hladanie domova*. Martin: Matica slovenská.

SVETONĚ, J. 1943. *Slováci v európskom zahraničí*. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení.

SVETONĚ, J. 1958. *Obyvateľstvo Slovenska za kapitalizmu*. Bratislava: SVPL.

SVETONĚ, J. 1969. *Vývoj obyvateľstva na Slovensku: Výber z diela*. Bratislava: Epoque.

ŠALAMON, P. 1991a. Demografický vývoj Košíc v rokoch 1848–1870. *Slovenská archivistika*. 26(1): 56–77.

ŠALAMON, P. 1991b. Demografický vývoj Košíc v rokoch 1870–1918. *Slovenská archivistika*. 26(2): 44–61.

ŠIŠJAKOVÁ, J. 2009. Židovská rodina v konfrontácii s povojnovou situáciou a antisemitizmom na Slovensku (1945–1948). *Forum Historiae*. 3(1): 1–12.

ŠMIGEL, M. 2008. *Banderovci na Slovensku (1945–1947)*. Banská Bystrica: UMB.

ŠMIGEL, M. 2009. K otázke lemkovských utečencov (z Poľska) na Slovensku v rokoch 1945–1946. *Forum Historiae*. 3(1): 1–17.

ŠOLTĚS, P. 2009. *Tri jazyky, štyri konfesie. Etnická a konfesijná pluralita na Zemplíne, Spiši a v Šariši*. Bratislava: SAV.

ŠPIESZ, A. 1958. Sociálne rozvrstvenie obyvateľstva Nitrianskej stolice v polovici 18. storočia. *Historický časopis*. 6(1): 48–71.

ŠPIESZ, A. a WATZKA, J. 1966. *Poddaní v Tekove v 18. storočí: Historicko-štatistická monografia*, Bratislava: SAS.

ŠPROCHA, B. a TIŠLIAR, P. 2008a. *Náčrt vývoja sobášnosti na Slovensku v rokoch 1919–1937*. Bratislava: STIMUL.

ŠPROCHA, B. a TIŠLIAR, P. 2008b. *Vývoj úmrtnosti na Slovensku v rokoch 1919–1937*. Bratislava: STIMUL.

ŠPROCHA, B. a TIŠLIAR, P. 2008c. *Plodnosť a celková reprodukcia obyvateľstva Slovenska v rokoch 1919–1937*. Bratislava: STIMUL.

ŠPROCHA, B. a TIŠLIAR, P. 2009a. *Štruktúry obyvateľstva Slovenska v rokoch 1919–1940*. Bratislava: Infostat.

ŠPROCHA, B. a TIŠLIAR, P. 2009b. *Populačný vývoj Podkarpatskej Rusi I. Demografická reprodukcia*. Bratislava: Infostat.

ŠPROCHA, B. a TIŠLIAR, P. 2009c. *Populačný vývoj Podkarpatskej Rusi II. Štruktúry obyvateľstva*. Bratislava: Infostat.

ŠPROCHA, B. a TIŠLIAR, P. 2012. *Demografický obraz Slovenska v sčítaniach ľudu 1919–1940*. Brno: Tribun EU.

ŠUCHOVÁ, X. 2009. Smutný príbeh zo smutných čias: dve vojny v rodinom živote Terézie Vansovej. *Forum Historiae*. 3(1): 1–13.

ŠWIDER, M. 2009. Povoynové osudy rodín z Horného Sliezska na príklade akadémii odnemčovania. *Forum Historiae*. 3(1): 1–14.

TAJTÁK, L. 1980. Vývin, pohyb a štrukturálne zmeny obyvateľstva na Slovensku v predvojnovom období (1900–1914). *Historický časopis*. 28(4): 497–530.

TIŠLIAR, P. 2007a. *Mimoriadne sčítanie ľudu na Slovensku z roku 1919: Príspevok k populačným dejinám Slovenska*. Bratislava: STATIS.

TIŠLIAR, P. 2007b. Predpoklady k uzavretiu a ukončeniu manželstva na Slovensku v medzivojnovom období. *Slovenská štatistika a demografia*. 17(1-2): 93–105.

TIŠLIAR, P. 2008. “Nemecké národnostné ostrovy na Slovensku podľa výsledkov Šrobárovho popisu ľudu z roku 1919,” in *Historica*. 47. Ed. P. Tišliar. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava. s. 89–118.

TIŠLIAR, P. 2009. *Etnická a konfesijná štruktúra obyvateľstva Gemera a Malohontu: prehľad stavu podľa vybraných statických prameňov v 18.–1. pol. 20. storočia*. Brno: Tribun EU.

TIŠLIAR, P. 2010. “Sčítanie ľudu z roku 1940: k niektorým aspektom organizovania a priebehu” in *Život v Slovenskej republike: Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historikov IX*. Ed. P. SOKOLOVIČ. Bratislava: ÚPN, s. 25–35.

TIŠLIAR, P. 2011a. K historickej demografii a demografickej histórii na Slovensku. *Historická demografie*. 35(2): 179–185.

TIŠLIAR, P. 2011b. *Národnostný kataster Slovenska v roku 1940*. Bratislava: MVSР – Slovenský národný archív v Bratislave.

VARSÍK, B. 1940. *Národnostná hranica slovensko-maďarská v ostatných dvoch storočiach*. Bratislava: SUS.

VARSÍK, B. 1964. *Osídlenie Košickej kotliny I*. Bratislava: SAV.

VARSÍK, B. 1973. *Osídlenie Košickej kotliny II*. Bratislava: SAV.

VARSÍK, B. 1977. *Osídlenie Košickej kotliny III.: s osobitným zreteľom na celé východné Slovensko a horné Patisie*. Bratislava: SAV.

VARSÍK, B. 1984. *Z osídlenia západného a stredného Slovenska v stredoveku*. Bratislava: VEDA.

VEREŠ, P. 1983. Vývoj plodnosti na Slovensku v letech 1880–1910. *Demografie* 25: 203–208.

ZÁVACKÁ, M. 2009. Nová žena v útoku a v obrane. Druhá svetová vojna v časopise Katolíckej jednoty žien. *Forum Historiae*. 3(1): 1–13.

ZSOLDOS, A. 2012. Systém príbuzenských vzťahov latinských kupcov Ostrihome a Stoličnom Belehrade v 13.–14. storočí. *Forum Historiae*. 6(1): 14–20.

ŽIGO, P. 2012. Pomenovania príslušníkov rodiny a rodinných vzťahov v predpisovnej slovenčine. *Forum Historiae*. 6(1): 1–13.

ŽUDEL, J. 1965. Osídlenie a pohyb obyvateľstva na červenokamenskom panstve za Fuggerovcov v rokoch 1535 – 1583. *Historický časopis*. 13(4): 571–599.

ŽUDEL, J. 1987a. Obyvateľstvo slobodných kráľovských miest na Slovensku v 2. polovici 18. storočia. *Geografický časopis*. 39: 148–168.

ŽUDEL, J. 1987b. Súpisy obyvateľstva slobodných kráľovských miest na Slovensku z 2. polovice 18. storočia. *Slovenská archivistika*. 22: 82–101.

ŽUDEL, J. 1991. Náboženská štruktúra obyvateľstva slobodných kráľovských miest na Slovensku v 2. polovici 18. storočia. *Geografický časopis*. 43(3): 215–230.

ŽUDEL, J. 1992. Národnostná štruktúra obyvateľstva na južnom Slovensku v 1. polovici 18. storočia. *Geografický časopis* 44(2): 140–148.

ŽUDEL, J. 1993. Národnostná štruktúra obyvateľstva Slovenska roku 1880. *Geografický časopis*. 45(1): 3–17.

